

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
ABSTRACT	ฅ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ค
บทนำ	
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
2. กรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินการแผนงานวิจัย	6
3. ประโยชน์ที่ได้รับ	7
4. หน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	7
5. ผลการวิจัย	8
6. อภิปรายและวิจารณ์	10
7. สรุปและข้อเสนอแนะ	11
โครงการวิจัยที่ 1 การถอดบทเรียนของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	
บทคัดย่อ	12
Abstract	13
1. บทนำ	14
2. การทบทวนวรรณกรรม	16
3. ระเบียบวิธีการดำเนินงานวิจัย	
3.1 ขั้นตอนการดำเนินการ	24
3.2 พื้นที่เป้าหมายการดำเนินงาน	24
3.3 วิธีการถอดบทเรียน	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4. ผลการศึกษาวิจัย	
4.1 การสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของกลุ่มเกษตรกร ในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน	29
4.2 การถอดบทเรียนของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแต่ละพื้นที่ หรือแต่ละชุมชน	34
4.3 เปรียบเทียบผลการใช้และไม่ใช้เศรษฐกิจพอเพียง	103
5. การอภิปรายและวิจารณ์ผล	
5.1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐานทางสังคมเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร	106
5.2 การถอดบทเรียนของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	108
5.3 การสรุปและการสะท้อนกลับบทเรียนการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่	111
6. สรุปและข้อเสนอแนะ	112
บรรณานุกรม	113
เอกสารอ้างอิง	115
โครงการวิจัยที่ 2 การขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนในพื้นที่และชุมชน	
บทคัดย่อ	116
Abstract	117
1. บทนำ	118
2. การทบทวนวรรณกรรม	120
3. ระเบียบวิธีการดำเนินงานวิจัย	122
4. ผลการศึกษาวิจัย	
4.1 การสร้างวิทยากรกระบวนการ (facilitator)	128
4.2 แผนการขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิทยากรกระบวนการชุมชน	132
4.3 การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน	134
4.4 ผลการเผยแพร่และการประชาสัมพันธ์	159

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5. อภิปรายและวิจารณ์ผล	161
6. สรุปและข้อเสนอแนะ	164
บรรณานุกรม	165
เอกสารอ้างอิง	166
ภาคผนวก	167

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ข้อมูลด้านสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ของกลุ่มเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน	30
ตารางที่ 2 รายได้และรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 3 กลุ่มจังหวัด	33
ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการใช้และไม่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับครัวเรือนของ กลุ่มเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน	104
ตารางที่ 4 วิธีการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ	122
ตารางที่ 5 วิทยากรกระบวนการขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนใน พื้นที่และชุมชน (รุ่นที่ 1)	127
ตารางที่ 6 วิทยากรกระบวนการขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนใน พื้นที่และชุมชน (รุ่นที่ 2)	129
ตารางที่ 7 แผนการขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิทยากรกระบวนการ การชุมชน	131

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินการแผนงานวิจัย	6
ภาพที่ 2 พื้นที่กลุ่มเป้าหมายและการถอดบทเรียนกลุ่มอีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลข)	26
ภาพที่ 3 พื้นที่กลุ่มเป้าหมายและการถอดบทเรียนกลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ (ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด)	27
ภาพที่ 4 พื้นที่กลุ่มเป้าหมายและการถอดบทเรียนกลุ่มสนุก (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร)	28
ภาพที่ 5 การถอดบทเรียนกลุ่มผู้เลี้ยงโคพื้นเมือง บ้านนาจิว อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี	35
ภาพที่ 6 สภาพการเลี้ยงโคพื้นเมืองในแปลงหญ้า และการเลี้ยงโคพื้นเมืองในนาข้าว หลังการเก็บเกี่ยว	37
ภาพที่ 7 ช่องทางการจำหน่ายโคพื้นเมืองของกลุ่มเลี้ยงโค บ้านนาจิว อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี	38
ภาพที่ 8 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้เลี้ยงโคพื้นเมือง อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดธานี	40
ภาพที่ 9 การปลูกพืชเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์กลุ่มเกษตรกรบ้านชมพูทอง อำเภอสวรรคฤหา จังหวัดหนองบัวลำภู	41
ภาพที่ 10 การปลูกพืชเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ การให้น้ำ การเจาะน้ำบาดาล กลุ่มเกษตรกรบ้านชมพูทอง อำเภอสวรรคฤหา จังหวัดหนองบัวลำภู	44
ภาพที่ 11 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์พืช อำเภอสวรรคฤหา จังหวัดหนองบัวลำภู	45
ภาพที่ 12 แสดงผังการปฏิบัติงานของศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู	46
ภาพที่ 13 การอบรมฐานการทำหมูลุ่่มและการรวมกลุ่มระดมสมอง อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู	48
ภาพที่ 14 การอบรมเยาวชนของศูนย์น้ำเพียงดิน บ้านโนนงาม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู	49

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 15 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอตากกลาง จังหวัดหนองบัวลำภู	50
ภาพที่ 16 การอบรมสมาชิกกลุ่มในการขยายแนวคิดสู่ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน บ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	51
ภาพที่ 17 การเก็บข้อมูลการผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด และผลิตน้ำยาล้างจาน กลุ่มเกษตรกรบ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	53
ภาพที่ 18 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	54
ภาพที่ 19 พิธีการเปิดการอบรมกลุ่มเกษตรกรของศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ณ สวนเกษตรจันทรา อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น	56
ภาพที่ 20 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น	59
ภาพที่ 21 สถานที่ฝึกอบรมเกษตรกรของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนองตอกแป้น อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์	61
ภาพที่ 22 ฟังการดำเนินกิจกรรมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนองตอกแป้น อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์	62
ภาพที่ 23 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเกษตรกรหนองตอกแป้น อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์	63
ภาพที่ 24 กระบวนการแปรรูปเนื้อสัตว์ (หมูกรอบ) กลุ่มแม่บ้านนาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์	64
ภาพที่ 25 ผลผลิตของกลุ่มแม่บ้านนาจารย์ ที่ได้มาตรฐาน GMP และผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์	66
ภาพที่ 26 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์	67
ภาพที่ 27 กระบวนการปลูกผักปลอดสารพิษกลุ่มเกษตรกรประณีต อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด	68

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 28 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ เกษตรประณีต อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด	70
ภาพที่ 29 การถอดบทเรียนเกษตรกรศูนย์คุ้ม โสม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	71
ภาพที่ 30 สถานที่ฝึกอบรม และกิจกรรมฐานการเรียนรู้ ศูนย์ส่งเสริมธรรมชาติคุ้ม โสม บ้านคอนโหมง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	72
ภาพที่ 31 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์คุ้ม โสม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	75
ภาพที่ 32 การถอดบทเรียนกิจกรรมภายในศูนย์ภูมิพลัง บ้านโคกก่อง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	77
ภาพที่ 33 ฐานการเรียนรู้ค้ำควาดิน (ไถ่วง) ศูนย์ภูมิพลัง บ้านโคกก่อง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	79
ภาพที่ 34 การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ศูนย์ภูมิพลัง บ้านโคกก่อง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	81
ภาพที่ 35 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ภูมิพลัง ตำบลโคกก่อง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	82
ภาพที่ 36 การปลูกข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ บ้านเหล่าสร้างถ่อ อำเภอลำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	83
ภาพที่ 37 ผลผลิตข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ บ้านเหล่าสร้างถ่อ อำเภอลำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	84
ภาพที่ 38 แปลงเพาะปลูกข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษ บ้านเหล่าสร้างถ่อ อำเภอลำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	85
ภาพที่ 39 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์เรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ อำเภอลำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	86
ภาพที่ 40 การเก็บข้อมูลการขุดเจาะน้ำบาดาลเพื่อปลูกผักปลอดสารพิษกลุ่มรุ่งตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	87
ภาพ 41 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มรุ่งตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร	88
ภาพที่ 42 ฐานการเรียนรู้ศูนย์ส่งเสริมธรรมชาติดินฮักถิ่น บ้านห้วยไร่สามัคคี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	89

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 43 การอบรมกลุ่มเกษตรกร ของศูนย์กสิกรรมธรรมชาติคนฮักถิ่น บ้านห้วยไร่สามัคคี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	90
ภาพที่ 44 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มคนฮักถิ่น อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	91
ภาพที่ 45 การเผยแพร่กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร	92
ภาพที่ 46 การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสาน โดยอาศัยสวัสดิการธรรมชาติ กรณี นายนฤฤทธิ์ คำธิศรี ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร	95
ภาพที่ 47 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน และศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร	96
ภาพที่ 48 กิจกรรมการเลี้ยงกระบือบ้านหนองบั่ว อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม	97
ภาพที่ 49 กิจกรรมการทำปุ๋ยจี้ควายอัดเม็ด และการทำแก๊สชีวภาพ บ้านหนองบั่ว อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม	98
ภาพที่ 50 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้เลี้ยงกระบือในระบบ การเกษตรแบบยั่งยืน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม	99
ภาพที่ 51 การจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาใช้ของกลุ่มเกษตรกรในกลุ่มอีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย)	100
ภาพที่ 52 การจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาใช้ของกลุ่มเกษตรกรในกลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ (ร้อยเอ็ด ขอนแก่น กาฬสินธุ์)	101
ภาพที่ 53 การจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาใช้ของกลุ่มเกษตรกรในกลุ่มสนุก (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร)	102
ภาพที่ 54 การอบรมวิทยากรกระบวนการ	130
ภาพที่ 55 สถานที่ฝึกอบรมเกษตรกรสวนเกษตรจันทรา และแผนผังศูนย์การเรียนรู้ ปราชญ์ชาวบ้านบ้านโนนพริก อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น	133

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 56 กิจกรรมการอบรมเกษตรกร การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การเพาะต้นกล้า ของศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านโนนพริก อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น	134
ภาพที่ 57 การปลูกผักปลอดสารพิษและการเลี้ยงสัตว์ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด	135
ภาพที่ 58 การทำเกษตรผสมผสาน การปลูกไม้ยืนต้น การจุดสระเลี้ยงปลา ของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด	136
ภาพที่ 59 การติดตามประเมินผลกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนองตอกแป้น อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์	137
ภาพที่ 60 การเก็บข้อมูลกลุ่มแม่บ้านแปรรูปเนื้อสัตว์ และการแปรรูปหมูกรอบ บ้านนาจารย์ อำเภอมือ จังหวัดกาฬสินธุ์	138
ภาพที่ 61 การเก็บข้อมูลกลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ และการแปรรูปหมูกรอบ หมูทุบ ปลาร้าสมุนไพร แจ่วบอง บ้านนาจารย์ อำเภอมือ จังหวัดกาฬสินธุ์	139
ภาพที่ 62 การติดตามประเมินผลกลุ่มผู้เลี้ยงโคพื้นเมือง บ้านนาจิว อำเภอบ้านฝืด จังหวัดอุดรธานี	140
ภาพที่ 63 การติดตามประเมินผลกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ บ้านชมพูทอง อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู	141
ภาพที่ 64 ภาพที่ 65 การอบรมเกษตรกรและการเก็บข้อมูลศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู	142
ภาพที่ 65 การอบรมเกษตรกร ฐานการเรียนรู้ ชุมแสดงสินค้าศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู	143
ภาพที่ 66 การอบรมเกษตรกรและการเก็บข้อมูลกลุ่มผลิตปุ๋ยอัดเม็ด บ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	144
ภาพที่ 67 การเก็บข้อมูลและการสาธิตการทำน้ำยาไล่แมลง การกลั่นสมุนไพร กลุ่มผลิตปุ๋ยอัดเม็ด บ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	145
ภาพที่ 68 การติดตามประเมินผลของกลุ่มผู้เลี้ยงหมู บ้านดอนโฆง อำเภอมือ จังหวัดนครพนม	146

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 69 ฐานการเรียนรู้การทำปุ๋ย การเผาถ่าน การทำน้ำส้มควันไม้ ศูนย์คุ้มโฮม บ้านคอนโหมง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	147
ภาพที่ 70 การผลิตอาหารปลาของศูนย์ภูมิพลัง บ้าน โศกก่อ่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	148
ภาพที่ 71 การเลี้ยงไก่วงง การผลิตปุ๋ย การเลี้ยงไก่ไขกุนศูนย์ภูมิพลัง บ้าน โศกก่อ่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	149
ภาพที่ 72 สถานฝึกอบรมเกษตรกรและแปลงนาปลูกข้าวอินทรีย์ของศูนย์การเรียนรู้ เกษตรทฤษฎีใหม่ บ้านเหล่าสร้างถ่อ อำเภอดำชะอี จังหวัดมุกดาหาร	150
ภาพที่ 73 การเจาะน้ำบาดาลเพื่อการปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มรุ่งตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร	151
ภาพที่ 74 ฐานการเรียนรู้หมูลูกผสม ของศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติดินฮักถิ่น อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	152
ภาพที่ 75 ฐานการเรียนรู้การเลี้ยงกบ การคัดพันธุ์ข้าว การเก็บข้อมูล ศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติดินฮักถิ่น อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	153
ภาพที่ 76 การเลี้ยงนกระทานและผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงนกระทาน ศูนย์การเรียนรู้ระบบการเกษตรผสมผสาน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร	154
ภาพที่ 77 การเลี้ยงเป็ด เลี้ยง ไก่ไข่ การเลี้ยงโคขุน การปลูก ไม้ผล ศูนย์การเรียนรู้ระบบการเกษตรผสมผสาน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร	155
ภาพที่ 78 ฐานการเรียนรู้การทำปุ๋ยขี้ควายอัดเม็ดและที่เก็บวัสดุในการผลิตปุ๋ย กลุ่มผู้เลี้ยงกระบือศรีสงคราม อำเภศรีสงคราม จังหวัดนครพนม	156
ภาพที่ 79 การเลี้ยงกระบือ การทำบ่อแก๊สชีวภาพ ผลผลิตที่ได้จากบ่อแก๊ส และผังการผลิต แก๊สชีวภาพ กลุ่มผู้เลี้ยงกระบือศรีสงคราม อำเภศรีสงคราม จังหวัดนครพนม	157
ภาพที่ 80 การประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยฯ ณ สำนักงาน โครงการ ชั้น 3 ตึก AG 08 ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	158

